

Karacahisar Kalesi ve Osmanlı Devletinin Kuruluşundaki Önemi*

Halime DOĞRU
Anadolu Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Öz: Karacahisar Kalesi; Eskişehir'in güneybatısında, Porsuk Çayı'nın yanındaki plato-nun üzerinde kurulmuş bir Bizans kalesidir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin sınırı Karacahisar Kalesi'ne kadar dayanıyordu. Kalenin tekfurı bölgede bulunan diğer Bizans tekfuruları gibi Anadolu Selçuklu Devleti'ne vergi veriyordu. Böylece Bizans ile Türkler arasındaki barış devam ediyordu.

Osman Bey Söğüt'e yerleştikten sonra Karacahisar tekfurunu iktidarını kaybedeceğini dü-şünerek Osman Bey'e karşı düşmanca davrandı. Sonuçta Osman Bey tekfurunu yendi ve 1288 yılında Karacahisar Kalesi'ni fethetti. Kalenin yakınında bulunan Karacaşehir'e Türkleri yerleştirdi.

Karacaşehir'de kalabalıklaşan halk, Eskişehir'e gelip Karacaşehir'deki camide hutbe okutmak istediklerini bildirdiler. Şeyh Edebalı'nın yardımı ile Osman Bey Karacaşehir'deki camide hutbe okunmasına izin verdi. Oraya kadı ve imam tayin etti (1299).

Karacahisar Kalesine sahip olan Osman Bey, Bizans topraklarında ilerledi ve beyliğin sınırlarını genişletti. Osmanlı Devletinin temeli Karacahisar Kalesinin alınması ile atılmış oldu.

Anahtar kelimeler: Karacahisar Kalesi, Karacaşehir, Hutbe.

Abstract: The citadel of Karacahisar is a Byzantine fortress established on the plateau near the Porsuk River, at southwest of Eskişehir.

The border of the Anatolian Selcuks had reached the citadel of Karacahisar. Like the other Byzantine seniors of the region, the senior of the citadel was paying tax to the Anatolian Selcuks in order to establish the peace in the territory.

Afraid of losing his power, the senior of Karacahisar Citadel showed hostile reaction against Osman Bey after his settlement in Sogut. However Osman Bey defeated the senior and conquered the citadel of Karacahisar in 1288. He colonized Karacasehir, which is close to the citadel.

The Turks living in Karacasehir came to Eskişehir to declare a request to call hutbe in Karacasehir mosque. With the help of Sheikh Edebalı, Osman Bey permitted the call of hutbe and he designated an imam and a judge (kadı) for Karacasehir in 1299.

Osman Bey, who has the fortress of Karacahisar went forward Byzantine territory and expended the frontiers of his principality. Capturing of fortress of Karacahisar brought about the laying the foundation of Ottoman State.

Key words: The Citadel of Karacahisar, Karacaşehir, Hutbe.

* Makale, Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş yıldönümünün kutlandığı 1999 yılında sayın Prof. Dr. Halil İnalçık'ın önerisi ve danışmanlığında Anadolu Üniversitesi Araştırma Fonu tarafından desteklenen "Osman Bey'in İlk Fethi : Karacahisar Kalesi" projesinden yararlanarak hazırlanmıştır. Proje ekibi: başkan: Doç. Dr. Halime DOĞRU (Tarih), üyeler: Prof. Dr. Ebru PARMAN (Bizans Sanatı), Yrd. Doç. Dr. Taciser SIVAS (Arkeolog), Uzman Nurullah AYDIN (Arkeolog), Yrd. Doç. Dr. Sema ALTUNAN (Tarih)'dan oluşmuştur.

1. GİRİŞ

1. 1. Karacahisar Kalesinin Coğrafi Konumu

Karacahisar kalesi, Eskişehir'in 7 km. güneybatısında, Porsuk Çayının kenarında yükselen ve 1010 m.ye ulaşan bir platonun üzerinde kurulmuştur. Yaklaşık olarak 200 x 300 metre alan kaplamaktadır.

Kale, stratejik konumu nedeniyle Eskişehir kentini, Eskişehir ovasını, Porsuk vadisini ve Eskişehir'e gelen yolları gözetim altında tutabilmektedir. Ankara yolunu denetim altında tutan Dorylaion¹ (Şarhöyük) ve Bitinya-İstanbul yolunu gözetleyen Beştaş Derbent Zaviyesi ile bir üçgen oluşturan kale haberleşme kolaylığı sağlayan bir yerde bulunmaktadır.² Burası İstanbul ve Marmara bölgesinden gelen yolların kavşak noktasında bulunuyordu. Yollar buradan itibaren Ankara ve Konya yönüne doğru devam ediyordu.³ Halen askeri bölge dışında yer almasına rağmen yasak bölgeye komşu olduğu için kale alanına izinsiz girilememektedir.

1. 2. Seyahatnamelerde Karacahisar Kalesi

XVI. ve XVII. Yüzyıllarda yerli ve yabancı çok sayıda gezgin Eskişehir'den geçmiş ancak bunların çok azı kaleden söz etmiştir. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte Irak Seferine katılmış olan Matrakçı Nasuh hazırladığı Eskişehir minyatüründe kaleyi çizmemiştir.⁴

Matrakçı Nasuh'tan kısa bir süre sonra bölgeden geçen Hans Dernschwam (1553-1555) Eskişehir'e yaklaşırken bazı saray ve hisar kalıntıları gördüğünden söz etmişse de bunlar hakkında açıklayıcı bilgi vermemiştir. Karacaşehir'de Türklerle azınlıkların bir arada yaşadıklarına değinen gezgin köyde, adeta yere gömülü olan bir kervansarayın, bir ahşap caminin ve mezarlıktan çıkan mermer taşların bulunduğundan söz etmiştir.⁵ Verdiği değerli bilgilere rağmen gezginin geçtiği yerleri tanıtırken yaptığı coğrafi hataları gözden uzak bulundurmamak gerekmektedir.

¹ A. Muhibbe Darga; "Şarhöyük - Dorylaion Kazıları (1989-1992)", XV. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara 24-28 Mayıs 1993.

² W.M. Ramsay; **Anadolunun Tarihi Coğrafyası**, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1961, s. 14,41, 224.

³ Ramsay (1961), s. 41. Anadolu'dan geçen yollar hakkında bkz. Stephane Yerasimos, **Les Voyageurs Dans L'Empire Ottoman, (XIV XVI siècles)** Ankara 1991. M. Kemal Özergin, **Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları**, İstanbul, 1959, basılmamış doktora tezi. Nasuh'u Silahi (Matrakçı), **Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn**, yay. H.G. Yurdaydın, Ankara 1976.

⁴ Nasuh'u Silahi; (1976), v. 109 B.

⁵ Hans Dernschwam; **İstanbul ve Anadolu Günlüğü**, Çev. Yaşar Önen, Ankara 1992, s. 229-230. Yerasimos, (1991), s. 230.

XVII. Yüzyılda, Eskişehir kalesinin özelliklerini açıklayan Evliya Çelebi (1611-1682) Seyahatnamesinde, kalenin harap durumda olduğunu ve dizdarının bulunmadığını yazmıştır. ⁶ Ayrıca yerini de tarif etmemiştir. Katip Çelebi, Sultanönü Sancağının kazalarını sayarken: Karacaşehir; Kalecik-i Sultanönü şeklinde bir açıklama yapmıştır. ⁷ "1641 – 1642 de Bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi" nde ise kale ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. ⁸

Karacahisar Kalesi, İstanbul – Ankara demiryolu inşaatı devam ederken dikkat çekmiş, XIX. Yüzyılın son yıllarında buraya gelen gezginler kale ile ilgili gözlemlerini aktarmışlardır. ⁹ 1907 yılında, Bağdat demiryolu yapımında çalışmakta olan Almanlara, Eskişehir merkezli Protestan bir cemaat kurmak için gelen misyoner Otto Schönewolf, kentte kaldığı bir yıl boyunca kardeşine gönderdiği mektuplarda izlenimlerini anlatmıştır. Bu mektuplar daha sonra yayınlanmıştır. Otto Schönewolf ilgi alanı olan arkeolojiye bağlı olarak Eskişehir ve Ankara yakınlarındaki antik yerleşim yerlerinde araştırma yapmak üzere izin tezkeresi de almıştır. Misyonerin Eskişehir'den göndermiş olduğu mektupları içeren yayına ulaşamadığı için Otto Schönewolf'un araştırmaları arasında Karacahisar kalesinin bulunup bulunmadığı anlaşılamamıştır. ¹⁰

Bursa'dan Konya'ya Seyahat adlı eserin yazarı olan Mehmed Ziya 1912 yılında Eskişehir'e geldiğinde daha çok Kurşunlu Camii ile ilgilenmiş, Karacahisar Kalesinden söz etmemiştir. ¹¹

2. KARACAHİSAR KALESİNİN TARİHTEKİ YERİ

2.1. Selçuklu Döneminde Karacahisar Kalesi ve Eskişehir

Karacahisar Kalesinin hangi tarihte ve kimin tarafından yaptırıldığı hatta Bizans dönemindeki adı ¹² henüz tespit edilememiştir. Karacahisar adı ise Türkler tarafından verilmiş olup kalenin yapılması sırasında kullanılan ve çevrede çok fazla bulunan siyah taşın kaynaklanmaktadır. Ancak kalenin geç Bizans döneminde doğudan batıya doğru dalgalar halinde gelen Türklere karşı savunma görevini başarıyla üstlendiği bilinmektedir.

- ⁶ Evliya Çelebi ; **Seyahatname** , İkdam Matbaası, Der Saadet 1314, C.III, s. 12.
- ⁷ Katip Çelebi ; **Cihannüma** , İbrahim Müteferrika Matbaası, Dersaadet 1144, s. 631 – 633.
- ⁸ Bernard Lewis; "1641-1642 de Bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi" , Çev. F. Selçuk, **Vakıflar Dergisi**, C.III, İstanbul 1956, s.s. 105.
- ⁹ Besim Darkot, "Eskişehir" mad. **İA**.
- ¹⁰ Otto Schönewolf hakkında yazılmış olan tanıtım yazısı hakkında bkz. İlhan Pınar, "*Otto Schönewolf'un Türkiye Günleri*, (1908)", **Tarih ve Toplum İstanbul**, S. 167, Kasım 1997, s.271-274.
- ¹¹ Mehmet Ziya, **Bursa'dan Konya'ya Seyahat**, İstanbul 1328 / 1912, s. 184-195.
- ¹² Karacahisar kalesinin Bizans'ın Melangeia kalesi olduğu üzerinde durulmuşsa da kanıtlanmamıştır. Melangeia adı hakkında bkz. Ramsay (1961), s. 87 ve devamı. William Martin Leake; **A Tour in Asia Minor**, London 1824, s. 19, ve Cengiz Orhonlu "Karacahisar" mad. **Eİ 2**.

XI. Yüzyılda kendisine mensup Türkmenlerle İznik'e kadar gelmiş olan Kutalmış oğlu Süleyman, Anadolu Selçuklu Devletini 1075 yılında kurmuştu. ¹³ Devlet doğudan gelmeğe devam eden göçmenlerle güçlenmiş, sultan zaman zaman Bizans taht kavgalarına dahi müdahale etmişti. ¹⁴ XI. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkler sürekli Karacahisar kalesinin önünden geçip batıya doğru ilerlemişlerdir.

Anadolu Selçuklu Devleti XI. Yüzyılın sonunda I. Haçlı Seferinin yıkıcı etkisi ile yüz yüze geldi. İstanbul'dan İznik'e gelen Haçlı ordusu, Selçuklu başkentini alıp Bizans İmparatoru Alexsi Komnen'e teslim etti. (26 Haziran 1097). ¹⁵ Sultan I. Kılıç Arslan Dorylaion'a kadar çekildi. Ancak Dorylaion ovasında yapılan meydan savaşında yenildi (Temmuz 1097).¹⁶ Osman Turan, I. Kılıç Arslan'ın adı geçen savaşı, Dorylaion'un bulunduğu yerden yönettiğini, dolayısıyla bu vilayetin Sultaneyüğü / Sultanönü adı ile tanımlandığını açıklamaktadır. 1173'de bölgeye gelen Arap gezgin Ali bin Ebubekir el Herevi burasının Sultaneyüğü olarak bilindiğini ve ziyareti sırasında uğradığı Av-germ / Ab-ı Germ'in (Ilıca) her iki toplum tarafından da kullanıldığını gördüğünden söz etmiştir. ¹⁷ Arap gezginin verdiği bilgi modern Eskişehir için çok önemlidir. Gezginin naklettiklerinden anlaşıldığı kadarı ile o tarihte Dorylaion ve Ilıca semti iskan edilmiş olmasına rağmen modern Eskişehir'de henüz yerleşme izleri bulunmuyordu. Söz edilmiş olmasına rağmen Karacahisar Kalesi de her halde imparator tarafından güçlendirilen yerlerin başında geliyordu ve haberleşme, gözetleme konularında işlevine devam ediyordu.

II. Kılıç Arslan (1155 – 1192) Selçuklu tahtına geçtikten kısa bir süre sonra Bizans'a bir ziyaret yaptı. Yapılan görüşmelerin sonunda sultan, doğuda düşmanları ile daha kolay mücadele edebilmek amacıyla imparatorla bir saldırmazlık antlaşması imzaladı. Antlaşmaya göre sultan, Türkmenlerin Bizans topraklarına yerleşmesine engel olacak, buna mukabil imparator da Dorylaion'dan Seyitgazi'ye doğru mevcut olan kale, burç ve surları onarmayacak, yenilerini yaptırmayacaktı. Daha önce belirtildiği gibi Karacahisar kalesi bu tarihte henüz savunma görevi yapmıyordu, ancak gözetleme ve haberleşme görevi üstlenmişti.

Antlaşmadan sonra geçen on yıl zarfında Eskişehir bölgesine yığılan ve Bizans topraklarına geçip yerleşmek için koşulları zorlayan göçmenler denetim altında tutulamayacak hale geldiler. Aşiret reislerinin sözünü sultanın sözünden üstün tutan Türkmenler, Bizans

¹³ Osman Turan; **Selçuklular zamanında Türkiye**, 3. Baskı, İstanbul 1993, s.41.

¹⁴ Turan,(1993) s. 61. G. Ostrogorsky; age. s.323.

¹⁵ Sreven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. I, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1989, s. 256. Anna Komnena, **Alexiad**, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 487.

¹⁶ Anna Komnena (1996) s. (487, 327, 336) Dorylaion ovasının Bizans için öneminden söz ederken; burasının İmparatorun bütün ordusunu alabilecek kadar geniş bir ova olduğunu ve yapılan törenler sırasında ordunun savaş gücünü rahatlıkla sergileyebildiğini yazmıştır. Dorylaion savaşı hakkında bkz. Runciman, (1989), s. 139, 142-143. Turan, (1993) s. 101, 206. Georg Ostrogorski, **Bizans Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1981 s. **336**.

¹⁷ Zeki Velidi Togan, Eskişehir'le ilgili bilginin (**Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul 1946, s.309 ve dip not 19) el- Herevi'nin eseri olan el- İşrat ila Marifat el- Ziyarat adındaki eserin Bursa Kitap Sarayı No 1400, var. 98 B'de bulunduğunu kaydetmiştir.

topraklarına girince yağma yapmaktan çekinmiyor, sultanın kendilerine gösterdiği hoşgörüden cesaret alıyorlardı.

İmparator da verdiği sözde durmamış, 1175 yılında hızlı bir imar faaliyetine girişmişti. Kale ve surları onardığı gibi yeni müstahkem mevkiiler de oluşturmuştu. Bu uygulama içinde; doğudan batıya doğru hareket eden ve Porsuk vadisini takip ederek gelen Türkmenlerin Eskişehir ovasından geçmek zorunda olduğunu göz önüne alan Bizanslı yöneticiler onların gelişlerini gözetleyebilmek ve durdurabilmek amacıyla Karacahisar Kalesini de güçlendirdiler. Bizans kaynakları imparatorun onarım işine çok önem verdiğinden hatta Dorylaion'da bizzat çalıştığından söz ederler. ¹⁸ Karacahisar Kalesi de Manuel Komnen'in savunma kaleleri arasında yerini aldı.

II. Kılıç Arslan, Manuel Komnen'in faaliyetini savaş nedeni saydı. İki ordu 1176 yılında Miryakefalon'da karşılaştı ve imparator yenildi. Manuel Komnen yenildikten kısa bir süre sonra Orta Anadolu'yu Türklerle terk etti, Bizans sınırı daha batıya çekildi. İmparator, sultan II. Kılıç Arslan'la yaptığı antlaşmaya sadık kalarak Dorylaion ve diğer kaleleri yıktırdı. ¹⁹ Bizans sınırı daha geçirgen hale geldi ve batıya göç eden Türkmenler yerleştikleri köylerde yerli ahali ile aynı arazi ve otlakları paylaşmakta sakinca görmediler. ²⁰

Sultan II. Kılıç Arslan'ın kendilerine sağladığı güvenli ortamdan yararlanan Türkmenlerin sayısı yörede hızla arttı. Göçmenler yıkılmış olan Dorylaion'un çevresine yerleşmek yerine Dorylaion ve Ilıca'ya aynı uzaklıkta (3 km. uzaklıkta Odunpazarı semti) ve Porsuk ovasına hakim bir tepenin eteğine yerleşmeği tercih ettiler. ²¹ Bir göçmen konaklaması şeklinde başlayan iskan hiç bir plan ve program ön görülmeden yapıldı. Burada ne İslam kent modeli ne de geleneksel Türk Kent modeli uygulanmadı. Burası uçta bir Türk kenti olarak gelişti. ²² Hamamların çevresi hiç bir zaman iskan edilmedi, çarşı, pazar ve alış verişi yeri olarak gelişti. ²³

¹⁸ Prof. Dr. Muhibbe Darga ve ekibi tarafından Dorylaion'da yapılan kazı sırasında (Darga, 1993.) Manuel Komnen tarafından onarılan kalenin kalıntularına ulaşılmıştır. Turan, (1993), s. 206.

¹⁹ Osman Turan, (1993) s. 209.

²⁰ Mahmud Aksarayı, **Müsameretü'l Ahbar**, yay. Osman Turan, Ankara 1944. Claude Cahen, Osmanlılardan **Önce Anadolu'da Türkler**, çev. Yıldız Moran, İstanbul 1984, s. 98. Osman Turan, "II. Kılıç Arslan" mad. I. A

²¹ Ramsay, (1961, s. 86) tarihin muhtelif zamanlarında şehirlerin yer değiştirdiğini, yeni şehirlerin nadiren eski şehirlerin üzerinde kurulduğunu belirtmiştir.

²² Mükrimin Halil Yınanç, **Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri**, İstanbul, 1944, s. 180. Uç Kent modeli hakkında bkz. Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal, Fizik, Özellikleri Üzerine Gözlemler", **Vakıflar Dergisi**, C. VIII, Ankara, 1986, s. 59. Uğur Tanyeli, **Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15. Yy)** İstanbul 1978, s. 87. Halime Doğru, **XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü**, Eskişehir, 1995, s.37.

²³ Osman Gazi Eskişehir'e yerleştiği zaman da Ilıca yöresinde pazar kuruluyordu. Bkz. Mehmed Neşri; **Kitab-ı Cihannüma**, Yay. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, 2.baskı, Ankara 1987 s. 89.

Yeni yerleşme sırasında kentin savunması tarih boyunca ön plana çıkmadığı için kale ve şehrin etrafına sur yapılmadı. ²⁴ Yeterli olan doğal koşullar burada bir süre konaklayan göçmenler tarafından uygun bulundu ve yerleşenlerin sayısı hızla arttı. Türkmenlerin Eskişehir'e yerleşmesi ve Türkmen kolonizasyonu Moğol baskısı sırasında da devam etti. Göçmenler kente özel bir isim vermediler. Sultanönü'nün merkezi, önemli ve mamur şehiri anlamında "Mahruse-i Sultanyüki" veya "Medinetü's Sultanyüki" şeklinde, isimlendirmeyi tercih ettiler. 1271 tarihinde düzenlenen bir vakfiyeden kentte 17 mescit, bir cuma camisi ve zaviyelerin bulunduğunu ve bunların vakıflarını öğrenebiliyoruz. ²⁵ Moğol istilası ile batıya sığınan göçmenler uçta yer alan ve Sultanönü vilayetinin merkezi olan Mahruse-i Sultanyüki ²⁶ kentini yani günümüzdeki Eskişehir'i hızla iskan ettiler. 1261 de 17 mahalleden oluşan kentin başında Selçuklu devletinin memuru olan bir naip bulunuyordu. ²⁷ Selçuklu Devletinin uçlara yerleştirdiği Türkmenler bağımsız yaşamlarına rağmen yine de kurallara uymak ve naip'le ortak hareket etmek zorunda idiler.

Mahruse-i Sultanyüki adı uzun yıllar kullanılmıştır. XV. Yüzyılın başında bile Ahmedi, Dastan ve Tevarih-i Al-i Osman adlı eserinde Eskişehir'i böyle tanıtmıştır. ²⁸ Ahmedi eserini Edirne'de Süleyman Çelebi'ye (1402-1410) ithaf ettiğine göre Mahruse-i Sultanyüki (Sultanönü) adı 1261 yılından 1410 yılına kadar kesin olarak kullanılmış, kente başka bir ad verilmemiştir.

Anadolu Selçuklu Devleti hakimiyet alanı içindeki Sultanönü'ne tayin ettiği vali aynı zamanda Eskihisar'ın (Dorylaion) da beyi sayılıyordu. Osmanlı kroniklerinde Dorylaion yıkıntıları arasında bulunan müstahkem mevki Eskihisar adı ile geçmektedir. Tarihçiler Eskihisar ile Eskişehir'i aynı zamanda ve birbirinin yerine geçecek şekilde kullanmışlardır. ²⁹ Bu dönemde Mahruse-i Sultanyüki yavaş yavaş unutulduğu ve yerini Eskişehir adının aldığı görülmektedir.

2.2. Bölgede Karacahisar Kalesi Tekfurunun Güçlenmesi

IV. Haçlı Seferinden sonra (1204) İstanbul'da kurulmuş olan Latin Devleti Anadolu ile ilgilenmedi. İznik'te yerleşen Bizans hanedanına gelince; yükselme dönemini yaşayan

²⁴ Karacahisar kalesi, Dorylaion ve Eskişehir hakkında yapılmış olan çeşitli yorumlar hakkında bkz. Darkot, "Eskişehir" mad. İ.A.

²⁵ Ahmet Temir, **Kırşehir Emir Caca Oğlu Nur El-din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi**, Ankara 1989, s.60-62. Vakfiye Kırşehir'de düzenlenmiş olup Caca Nureddin'in Eskişehir'deki vakıflarını da içermektedir.

²⁶ Temir; (1989) s. 60 ve 127.

²⁷ Neşri, (1987), s.73.

²⁸ Ahmedi, **Dastan ve Tevarih-i Müluk-i Al-i Osman**, yay. N. Atsız, Osmanlı Tarihleri, İstanbul 1949, s. 9 ve 15.

²⁹ Aşık Paşa-zade, **Tevarih-i Al-i Osman**, yay. N. Atsız, Osmanlı Tarihleri, İstanbul 1949, s. 105. Neşri, (1987), s. 85. **İbn-i Kemal, Tevarih-i Al-i Osman**, I. Defter.Yay. Şerafettin Turan, Ankara 1970, s. 95. **Ruhi Tarihi**, Yay. Yaşar Yücel, Halil Erdoğan, **Belgeler**, Ankara 1992, s. 381.

Anadolu Selçuklu devleti karşısında ciddi bir varlık gösteremedi. Bu sırada feodalleşme oluşumu Bizans'ta hızlı bir atılım gösterdi. Bitinya ile Orta Anadolu'da yer alan ve güçlenen kale komutanları / tekfurular imparatorluğun siyasetine yön vermeye başladılar.³⁰ Yıkılmış olan kaleleri onarıp buralara yerleşen Bizans Tekfuruları, uçta Selçuklu sultanına vergi vermek suretiyle bağımsızlıklarını sürdürüyorlardı. Sultana vergi ödemelerine rağmen fırsat buldukça Türkmenlere saldırmaktan da geri durmuyorlardı.

XIII. yüzyılda Karacahisar kalesinin yöneticisi olan Bizans Tekfuru Selçukluların uca yerleştirdiği kuvvetleri batıya geçirmemekle sorumlu idi. Eskişehir etrafındaki arazi ve çevresinde yüzyılı aşkın bir süreden beri oturan Türklerle tekfurular ve yerli ahali bir arada yaşama yollarını bulmuşsa da siyasi iktidar sahipleri aynı görüşü paylaşmıyordu. Bizans tekfurularına karşılık Selçuklu devleti yöreyi Uç Beylerbeyinin emirleri altındaki Uç Beylerine teslim etmişti.³¹ Gayrimüslimler de Selçuklunun haraçgüzarı sayılmıştı.

Moğolların Anadolu'ya geldiği dönemde kalenin coğrafi ve stratejik konumu ve çevrede Türk nüfusun kalabalık olması nedeniyle Karacahisar tekfuru diğer tekfurular arasında ön plana geçti.

2.3. Ertuğrul Gazi'nin Uc'a Yerleşmesi

XIII. yüzyılın ilk yarısı sona ererken kendisine bağlı Türkmenlerle birlikte Anadolu'ya gelen Ertuğrul Gazi³² Selçuklu sultanının emri ile Sultanönü ucuna yerleştirilmişti. Osmanlı Kronikleri hanedanı yüceltmek kaygısı ile Ertuğrul Bey'in uca yerleştirilmesini adeta efsaneleştirmişlerdir ve bu bilgiyi verirken henüz tanımadığımız ortak bir kaynağı kullanmış olmalıdırlar. Verilen bilgiler incelendiği ve çelişkiler tarihi gerçeklerden ayıklandığı zaman Ertuğrul Gazinin Sultanönü ucuna Ankara yakınında bulunan Karacadağ'dan göç ettiği ve bu göçün Alaeddin Keykubat (1220-1237) zamanında olduğu anlaşılmaktadır.³³ Kroniklerde hanedanın atası her fırsatta öne çıkarılmak istenmiş, tanımadığı ve yenilmek üzere olan bir hükümdara yardım ettiği ve bu hizmeti karşılığında ödüllendirilerek yerleşmesi için kendisine kışlak ve yaylak verildiği anlatılmıştır. Ertuğrul Gazi Söğüt'te, uca yerleştirildiği sırada bölge Karacahisar, ve diğer kalelerin tekfurularının denetiminde bulunuyordu. Bunlar uçta Türklerin yeni gelen dinamik elemanlarla desteklenip sayılarının hızla artmasından memnun olmamışlardı. Karacahisar tekfuru hakimiyet alanına tecavüz eden Ertuğrul Gaziyi akınları ile taciz etmeye başladı. Tekvurun saldırılarından kurtulmak için sultandan yardım istediği ve sultanın da yardıma geldiği göz önüne alınacak olursa Ertuğrul Gazinin emrindeki savaşçı sayısının fazla olmadığı anlaşılmaktadır. Sultanın bölgeye gelmesinden anlaşıldığına göre Karacahisar tekfuru Ertuğrul Gaziyi rahatsız etmekle kalmamış, sultana karşı olan sorumluluklarını da yerine getirmemiştir. Uç bölgelerinde oturan ve haraçgüzar olan Bizans tekfurularının ara sı-

³⁰ Ostrogorsky (1981) s. 444.

³¹ Mustafa Akdağ, **Türkiyenin İktisadi ve Mali Tarihi**, C. 1 , İstanbul, 1979, s. 61.

³² Mükrimin Halil Yınanç, "Ertuğrul Gazi", **İA**.

³³ Neşri, (1981) 61 ve devamı. İbn-i Kemal, (1970), s. 49.

ra vergi ödemeyi ihmal ettiklerini ve Selçuklu naipleri ile uç beyleri tarafından cezalandırıldıkları kaynaklarda görülmektedir.³⁴ Bu da onlardan biri olsa gerektir.

Verilen bilgilere göre, önemi nedeni ile, sultan Karacahisar kalesinin kuşatılmasında yardıma gelmiş ancak Moğol tehlikesi nedeni ile doğuya gitmek zorunda kalmıştı. Ertuğrul Gazi kuşatmaya devam ederek kaleyi almış, tekfuru esir etmiş ve kalenin gaziler tarafından yağma edilmesine izin vermiştir. Kroniklerdeki bilgiler arasında tarihi gerçeklere uymayan noktalar bulunmaktadır. Ertuğrul Gazinin yardımına gelen I. Alaeddin Keykubat'ın Anadolu'da Moğollarla savaşması gibi.³⁵

Daha sonraki yıllarda Ertuğrul Gazi'nin uçta yeterli derecede aktif olmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Kısa zamanda Karacahisar kalesi Bizans'ın eline geçmiş tekfurlar güçlerini yeniden arttırmışlardır. Ertuğrul Gazinin Uçta pasif bir politika izlemesi ve Selçuklu iktidarının zayıflaması ile birlikte dengeler tekfurların lehine değişmiştir.³⁶ Ertuğrul Gazi de Söğüt'te emekli yaşamı sürmeğe başlamış, Osman Bey babası adına uçta gaza faaliyetini sürdürür olmuştu. Ancak Osman Bey de babasının izinden yürüyor komşuları ve Bizans Tekvurları ile iyi ilişki içinde olup görevine devam ediyordu.³⁷

3. KARACAHİSAR KALESİNİN FETHİ VE DAHA SONRAKİ GELİŞMELER

3. 1. Osman Bey'in İlk Fethi : Karacahisar Kalesi

Kroniklerde anlatılan olayların analizi yapıldığı zaman babasından sonra beyliğin başına geçen Osman Bey'in bir taraftan bölgede oturan tekfurlarla mücadele ederken diğer taraftan naibe, dolayısıyla Selçuklu Devletine baş kaldırdığı anlaşılmaktadır. Bu olay sırasında kardeşi Gündüz Alp ve diğer aşiret reisleri Osman Beyi yalnız bırakmamışlar, Dorylaion mevkiinde bulunan Eskihisar'da savunmaya geçmiş olan naibin yenilmesine yardımcı olmuşlardır.³⁸ Tarihçiler Osman Bey'le naip arasındaki anlaşmazlığın kız kaçırma meselesinden kaynaklandığını hikaye ederek hanedanın kurucusu Osman Beyi asi durumuna sokmak istememişlerdir.

Osman Bey'in naibe karşı kazandığı başarıdan sonra bölgedeki tekfurlar birleşerek Karacahisar tekfurunun başkanlığında bir ittifak kurdular ve güçlenen Osman Beyi bölgeden uzaklaştırmağa karar verdiler (H.685 / 1286).

³⁴ Aşıkpaşa-zade (1949), s.93.

³⁵ Aldo Galotta, "Oğuz Efsanesi" ve Osmanlı Devleti'nin Kökenleri: Bir İnceleme", **Osmanlı Beyliği** (1300-1389), Editör: Elizabeth A. Zachariadu, İstanbul, 1997, s. 41-61. Aşık Paşa-zade, age, s.94. Ahmedi, age, s.8.

³⁶ Yınanç; "Ertuğrul Gazi" mad. İ.A. Neşri, (1987), s. 69.

³⁷ Ruhi Tarihi, (1992) s. 381. İbn-i Kemal, (1970) s. 129. Aşık Paşa-zade,(1949) s. 100. Neşri, (1987), s. 97.

³⁸ İbn-i Kemal (Ankara) 1970, 778 ve devamı. Neşri bu konuyu Hikayet başlığı ile anlatmış, olayı diğer tarihçiler gibi bir aşk hikayesi olarak nakl etmiştir (age, s. 75).

Osman Bey tekfuruların ittifakını bozmak için (H. 687/1288) Karacahisar kalesini kuşattı. Kaynaklar kuşatma ve kalenin alınışı ile ilgili oldukça geniş bilgi vermektedirler.³⁹ Kalenin yer aldığı tepenin kuzey, batı ve güneyinde yükselen sur duvarlarından kaleye girmek olanaksız olduğu için kale; platoya açılan ve en zayıf yeri olan doğu yönünden kuşatılmıştır.⁴⁰ Türkler kaleye bu tarafından saldırmışlardır. Osman Bey'in askerlerinin bir kısmı burç ve sur duvarlarından tırmanmışlardır. Çok geniş bir alan kaplayan kalenin fethedilmesi kolay olmamış, gazilerin çabası ve Bizans tekfurularından olan Köse Mihâl'in de yardımı ile Türkler kaleye girmeyi başarmışlardır.⁴¹ Köse Mihâl'e gelince; yörede Selçuklu sultanı yerine Osman Bey'e tabii olmayı seçen ve Eskişehir savaşından beri Osman Bey'in yanından ayrılmayan bir Bizans tekfurudur.

Kalenin alınmasından sonra tekfur yakalanmış, tekfurun hazinesi, kale ve kalenin doğusunda yer alan yerleşim yeri yağma edilmiştir.⁴² Kalenin alınmasından sonra Porsuk vadisi ve Kütahya'ya giden yol Osman Bey tarafından denetim altına alınmıştır. Türkler kaleye Karacahisar, kale dışındaki yerleşim yerine ise "Karacaşehir" adını vermişlerdir.

II. Murad (1421-1451) zamanında, Beylik mülkünü Osmanlılara vasiyet eden⁴³ Germiyan-oğlu II.Yakub Bey'in (ölm. 1428) ölümünden sonra Porsuk vadisinden Karacaşehir'e gelecek her hangi bir tehlike kalmamıştır. Doğan güven ortamından yararlanan halk XV. Yüzyılın ilk yarısında tepedeki Karacaşehir'i terk ederek tepenin eteğinde, suyu bol olan ve halen günümüzde de bulunduğu yere taşınmıştır.⁴⁴ Gezgin Hans Dernschwam'ın sözünü ettiği yerleşim yeri burasıdır.

Karacahisar kalesini alan Osman Bey, o sırada henüz **Mahruse-i Sultanyüki** adı ile bilinen ve bir Türk şehri olan Eskişehir'e de sahip oldu.⁴⁵ İbn-i Kemal'in "*Osman Bey*

39 İbn-i Kemal, (1970) s. 104-105. Aşık paşa-zade, (1949), s.97. Neşri; (1987) s. 87.

40 Kalenin doğusunda bulunan ve Seyitgazi yönünde iskan edilmiş olan köylerin çoğu yaya, müsellemler ve taycı teşkilatına dahildir. Orhan Bey zamanında kurulan teşkilata yazılabilmek için en önemli koşul Türk köyünden gelen Türk genci olmaktı. Dolayısıyla bu köyler daha Osman Bey zamanında yoğun Türk nüfus barındırıyordu. (H. Doğru, **Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellemler-Taycı Teşkilatı, XV. ve XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı**, İstanbul, 1990.) Örneğin:Kayağlı ili (s.74), Eymür (s.129), Karkın (s.161), ve Cemşid ili (s. 162) nahiyelerinin köyleri platodan Karacahisar kalesine çok kolay ulaşabilecek konuma sahiptir.

41 Kalenin fethi hakkında birbirine yakın olmasına rağmen çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Aşık Paşa-zade; (1949), (s. 97) 1287, İbn-i Kemal (1970), (s. 106) 1288 tarihini vermektedir.

42 Osmanlı Devletinin Kuruluşunun 700. Yılı nedeniyle Sayın Prof. Dr. Halil İnalçığın danışmanlığında, Doç. Dr. Halime Doğru'nun proje başkanlığında Karacahisar kalesi ve yakın çevresinde yapılan yüzey araştırması sırasında temel kalıntıları tespit edilmiş ancak yeterli zaman olmadığı için burada yüzey araştırmasına devam edilememiştir. Yakın zamana kadar askeri bölge içinde yer alan kale ve yakın çevresinde araştırma yapılamadığı için yerleşim yeri hakkında bilgi bulunmuyordu.

43 İsmail Hakkı Uzunçarşılı; **Osmanlı Tarihi**, C.I, Ankara, 1995, s. 406.

44 Karacaşehir'in daha II. Mehmed (1451-1481) zamanında aşağıya taşınmış olduğuna ait kayıt için bkz. **Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Maliyeden Müdevver**, No 18 333 ve Halime Doğru, **XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı**, İstanbul, 1992, s. 16.

45 Aşık Paşa-zade(1949) s. 97. İbn-i Kemal, (1970). s. 106.

Eskişehir'e göçtü" ifadesini kullanması her halde Eskişehir'e yerleşmeyi ifade etmiş olsa gerektir. ⁴⁶ Aşireti Söğüt'le Domaniç arasında, mevsimler arasında göç eden Osman Bey Karacahisar kalesini alıncaya kadar devamlı bir yerde oturmuyordu. Kalenin alınmasından sonra Eskişehir pazarına gelen Bilecik'li gayri müslimlere ve Germiyan'dan gelen Çavdar Tatarlarına karşı uyguladığı adil davranışları ile dikkat çektiği göz önüne alınırsa seferler dışında Osman Bey'in yörenin büyük şehri olan Eskişehir'de daha uzun kaldığı, yavaş yavaş aşiret geleneğini terk ettiği anlaşılmaktadır. ⁴⁷ Buna rağmen Ahmedi'nin İskendername'sinde tanımladığı gibi Osman Bey; aşiret yaşamının gezginci ruhuna hitap ettiği için savaşlarda başarılı olan, akıncı-gazileri ⁴⁸ ihmal edemezdi. ⁴⁹ Osman Bey gaza siyasetinin Alp eren geleneğinin ve islami fetih kavramının bir devamı olduğunun bilincinde idi ⁵⁰ ve kroniklerde yer yer ifade edildiği gibi kent kültüründen tamamen uzak ve okuma yazma bilmeyen bir lider değildi. ⁵¹

Karacahisar Kalesinin fethinden sonra Konya sultanı; alem, tuğ ve tabl göndererek Osman Bey'in uç beyliğini onaylamıştır. Bu beylik de diğer uç beylikleri gibi kurucusunun adı ile tanınmıştır. Siyasi geleneğe bağlı olarak uç beyleri, sınır bölgesinde bulunan Selçuklu valilerinin (emirül-ümera / beylerbeyi veya sipah-salar) emrinde, sınırın en ileri kesimlerinde gaza faaliyeti gösterirlerdi. Osman Gazi de Karacahisar'ın fethinden sonra Kastamonu bölgesi sipah-saları olan Çoban-oğulları'na bağlı olarak uç beylerinin arasında yer almış ve en başarılı gaza öncüsü durumuna gelmişti. Sultanönü ucunun en yüce ve saygın kişisi olan Şeyh Edebalı'nın de bu niteliklerinden dolayı Osman Bey'i takdir ettiği ve kutladığı bilinmektedir. ⁵²

⁴⁶ İbn-i Kemal, (1970), s.109.

⁴⁷ Aldo Galatto, (1997), (s. 52) Osmanlılarda yarı göçebe-mevsimlik göç uygulamasının devam ettiğini, aşiretlerin hayvancılık yanında hayvan ürünlerini de pazara sunduğunu ifade etmiştir.

⁴⁸ Colin İmber,(**Osmanlı Beyliği**, (1300-1389), İstanbul 1997, s. 68- 77) Arapça gazi sözcüğünün Türkçe akıncı sözcüğü ile eşanlamlı olduğunu belirtmiştir.

⁴⁹ Halil İnalçık, ("**Osmanlı Tarihi En Çok Saptırılmış, Tek Yanlı Yorumlanmış Tarihtir**".**Cogito, Osmanlılar Özel Sayısı**, S. 19,1999, s.26) gaza liderlerinin, bazı güçlü kişilerin kutsal savaş ve ganimet için etrafına nöker/yoldaşların toplanmasıyla ortaya çıktığını ve nöker/yoldaşların arasında kan bağının olmasının gerektiğini, nökerlerin daha ziyade dışarıdan gelen "garipler" olduğunu açıklamıştır.

⁵⁰ Halil İnalçık'a (1999) göre, (s. 26) uçta savaşan alpleri ve alp-erenleri harekete geçiren "doyum" akınlarına anlam kazandıran kutsal ideoloji idi. Feridun Emecen 1999) s. 34-40.

⁵¹ H 724 / 1324 tarihinde düzenlenmiş olan ve orijinali elimizde bulunan Mekece vakfına ait bir tevliyet nişanı Farsça bürokratik kurallara göre hazırlanmış olup Osman Bey'in bu tür belgeleri hazırlayacak elemanlara sahip olduğunu kanıtlamaktadır. (Halil İnalçık(1999), s. 32).

⁵² Uç beyliğine atama konusunda Neşri iki rivayete yer vermiştir. Birinci rivayete göre Osman Bey (Neşri (1987) , s. 111) Karacahisarı aldıktan sonra Selçuklu hükümdarı tarafından uç beyliğine atanmıştır. İkinci rivayete göre Bilecik'i aldıktan sonra {Neşri,(1987) s. 109} atanmıştır. Aşık Paşa-zade .s. 98 ve İbn-i Kemal (1970), (s.52) bu görüşü desteklemektedir. Halil İnalçık (1999), (s. 27) Osman Bey'in 1288' de Karacahisar'ın fethinden sonra Selçuklu sultanının menşuru ile resmen sancak beyliği ünvanı aldığı iddia edilmesine rağmen bunun sonradan eklenmiş bir unvan olabileceğini de gözden uzak tutmamak gerektiğini vurgulamaktadır.

Eskişehir'e yerleşen Osman Bey'in Eskişehir'de mali ve idari kararlar aldığı, atamalar yaptığı tespit edilmektedir. ⁵³ Buna rağmen Eskişehir'de sürekli oturduğunu söylemek için henüz erkendir. Öldüğü zaman (1324) beyliği; öteki Türkmen beylikleri gibi oldukça geniş bir bölgeyi egemenliği altına almış, şehirleri, ordusu ve bir bürokrasisi olan küçük bir devlet haline gelmiş bulunuyordu. ⁵⁴ Hatta yetkin bir devlet başkanı gibi davranarak Eskişehir'i yağma etmek isteyen kardeşi Gündüz Bey ile silah arkadaşlarına izin vermemiş, bu davranışın kendi malını yağma etmekle eş değerde olduğunu ifade etmiş, gazileri memnun etmek için Harmankaya tekfuru olan Köse Mihal'in rehberliğinde Göynük ve Taraklı yöresine doğru bir gaza, sefer düzenlemiştir. ⁵⁵

3. 2. Karacaşehir'e Türk Nüfusun Yerleştirilmesi

Karacahisar Kalesinin alınması düşmanı yenmek ve zafer kazanmaktan öte bir anlam taşıyordu. Türklerin hakimiyet alanı; Bitinya'nın iki önemli merkezi olan Bursa ve İznik'e biraz daha yaklaşmış oluyordu.

Kuşatma başlamadan önce Karacaşehir halkı korunma amacı ile, kale alanında bulunan çok sayıdaki mekanlara yerleştirilmişti. Bazıları ise daha güvenli buldukları yerlere göç etmişlerdi. Kale, Türklerin eline geçince Karacaşehir halkının bir kısmı öldürüldü, bir kısmı esir edildi. Tekfurun emlaki yağma edildi.

Osman Bey yöreye yerleştikten sonra Eskişehir, Kütahya ve Bilecik yöresinde yaşayanların güvenini kazandı. Yağma edilen ve boşalan Karacaşehir'i yeniden mamur hale getirmek istedi, boş kalan evlerin gazilere dağıtılmasına karar verdi. ⁵⁶ Osman Bey ayırım gütmeyen çevrede bulunan bütün Türkmenleri boş kalan evlere yerleşmek üzere davet etti. Daveti duyanlar kısa bir süre içinde Karacaşehir'e geldiler. Aralarında Germiyan ülkesinden gelenler de bulunuyordu. Kroniklerde belirtildiğine göre göçmenler kısa zamanda kale içi ve kale dışındaki evlere yerleştiler. Puthaneleri mescit ettiler. ⁵⁷ Uzun zamandan beri Türklerin iskanında olan Mahruse-i Sultanyüğü / Eskişehir'den sonra şimdi Karacahisar kalesi ve kalenin doğusunda, Karacaşehir olarak adlandırılan yerleşim yeri Türkler tarafından iskan edilerek mamur hale getirildi.

⁵³ Aşık Paşa-zade (1999), (s.99). İbn-i Kemal (1970) s. 107. Neşri, (1987), s. 89.

⁵⁴ Halil İnalçık (1999), s. 32.

⁵⁵ Göynük ve Taraklı'ya yapılacak sefer hakkında bkz. Neşri (1987), s. 91. Cemal Kafadar (**Between Two Worlds – The Construction of Ottoman State**, University of California Press, Berkeley –Los Angeles 1995' den alıntı : "İki Cihan Aresinde", **Cogito**, S. 19, s. 49) : gazi denilen ve islamın uç bölgeleriyle ilişkilendirilen belli bir toplumsal tipin betimlenmesini göz önüne alan, şer'i değil, fakat tarihi bir tanım olduğu üzerinde durmaktadır.

⁵⁶ Aşık Paşazade (1949); s. 97. Neşri (1987), s. 87.

⁵⁷ İbn-i Kemal (1970). s. 111. Neşri (1987), s. 87.

3. 3. Şeyh Edebali ve Karacaşehir'de Osman Bey Adına Hutbe Okunması

Kısa bir süre sonra kalabalıklaşan müslüman cemaat **Karacaşehir'de** cuma namazı kılmak için isteklerini dile getirdiler. Cuma namazında Hükümdar adına hutbenin okunması bağımsızlık simgesi olmasına rağmen Karacaşehir'den gelen istek muhtemelen kalabalıklaşan Müslüman nüfusun bulunduğu yerde cuma namazı kılmak ve Eskişehir'e gitmekten kurtulmak gibi sade bir amaç taşıyordu. O tarihe kadar yörenin tek cuma camisi Caca-oğlu Nureddin tarafından yaptırılmış olan Eskişehir Camisi idi. Karacaşehir halkı konuyu Eskişehir Camiinde imamlık yapan Dursun Fakih'e açtılar ve kendilerine yardımcı olmasını istediler. Dursun Fakih, yörenin bilge kişisi olan Şeyh Edebali'nin bu konuda yetkili olduğunu, soruya ancak onun cevap verebileceğini belirtti.

Şeyh Edebali, Osman Bey'in hükümdarlığını kutsayan bir bilge kişi olmasına rağmen yaşadığı yer, ve toplumsal hayattaki yeri hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bunların en önemlileri İtburun köyünde veya Eskişehir'de oturduğu, Ahi şeyhi olduğu ve Osman Bey'in kayınpederi olduğu hakkındadır.

XIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Moğol baskısı sırasında doğudan gelen kentli göçmenlerin yerleşmesi ile Eskişehir kent kültürüne ulaşmış, aynı zamanda kentte entelektüel bir zümre kümelenmişti.⁵⁸ Genellikle müderris ve fakihlerden oluşan bu kimse-ler Şeyh Edebali'nin etrafında toplanmıştı. Bunların bazıları İznik alındıktan sonra Eskişehir'den ayrılmış, ve genç Osmanlı toplumuna eğitim hizmeti verebilmek için İznik'te kurulan medreseye gitmişlerdir. Örneğin İbn-i Batuta 1326 yılında İznik'i ziyaret ettiği sırada İznik'te imam olan Fakih Alaeddin-i Sultanyüki'ye misafir olmuş, onunla birlikte Nilüfer Hatunu ziyarete gitmiştir. Yine Kastamonu'da müderris Taceddin-i Sultanyüki ile görüşüğünü, müderris Taceddin-i Sultanyüki'nin Tebriz ve Şam'da eğitim gördüğünü ve zamanının ünlü bilim adamlarından biri olduğunu yazmıştır.⁵⁹

Uç'ta toplumun çok büyük bölümü Şeyh Edebali'ye saygı duyuyordu. Bir süre öncesine kadar Şeyh Edebali'nin İtburun köyünde oturan bir Ahi şeyhi olduğu kabul ediliyordu.⁶⁰ Buna rağmen arşiv belgelerinde İtburun köyünde şeyhe ait zaviye kaydına rastlanmamaktadır. Şeyh Edebali ile İtburun köyü arasında kurulabilecek tek ilişkinin şeyhin öğ-

⁵⁸ Eskişehir'in kent kültürüne sahip olduğunun en önemli kanıtı kentleşmede önemli rolü olduğu bilinen Sühreverdi Tarikatının yaygın olması ve halen bir ziyaret yeri olarak saygınlığını koruyan Şeyh Şahabeddin Sühreverdi makam zaviyesinin bulunmasıdır. Zaviyenin vakıfları hakkında bkz. **BOA, MM.** No 27, s. 25. Halime Doğru (1991), s. 40.

⁵⁹ Eskişehir'de oturan müderris ve fakihlerin bazılarının Orhan Bey zamanında İznik alındıktan sonra İznik'e gittikleri bilinmektedir. İbn-i Batuta (1983), C. 1, s. 214.

⁶⁰ Aldo Galatto (1997), s. 56 ve dip not 73.

luna burada tahsis edilmiş olan bir miktar toprağın mevcut olmasıdır. ⁶¹ Burası daha sonra timara dahil edilmiştir. Vakıf kayıtlarında Şeyh Edebali'ye ait olan zaviyelerin ve onlara ait vakıfların Eskişehir ile Bilecik'te olduğuna işaret edilmektedir. ⁶² Bu konuda kroniklerde verilen bilgi ile vakıf kayıtları arasında bir çelişki görülmektedir.

Menakıbnameler'e göre Şeyh Edebali Baba İlyas'ın öğrencilerinden ve aynı zamanda halifesidir. Böyle olmasına rağmen Babai ayaklanmasına katılmamıştır. Babai ayaklanmasından sonra takibe uğrayan ve göç ederek uca sığınan çok sayıda babai dervişi gibi o da batıya gelenlerdendir. ⁶³ Genellikle göç sırasında Sultanönü ucuna gelenlerden medrese eğitimi almış olanlar Mahruse-i Sultanyüki / Eskişehir'de kalmış, dede ve babalar kendilerine mensup Türkmenlerle Eskişehir – Kütahya arasında yer alan Türkmen Dağı'nın kuytu köşelerindeki köylere yerleşmişlerdir. Şeyh Edebali'nin Babai çevresine dahil olması ve Hacı Bektaş'la yakın ilişki içinde bulunması Osmanlı toplumunda ve yeniciler arasında Hacı Bektaş'ın taşıdığı önemi açıklamayı kolaylaştırmaktadır. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda Şeyh Edebali'nin Ahi toplumuna dahil olmadığı, Babai çevrelerinde gelişmiş ve yetişmiş bir Vefai Şeyhi ⁶⁴ olduğu kesinleşmiştir.

Kronikler, Karacahisar'lilerin hutbe konusunda Osman Beyle doğrudan temas etmediğini, Osman Bey'in konuyu rastlantı sonucu öğrendiği hakkında fikir birliği içindedirler. ⁶⁵ Belirtildiğine göre; görüşme sırasında Dursun Fakih'in hutbenin sultan adına okunması gerektiğini söylemesi üzerine Osman Bey'in "Ben kimsenin taht-ı hükümetinde değilim, kendi başıma hükümdarım" şeklinde cevap vermiştir. Bu sözler uça dengelerin bozulduğunu ve Osman Bey'in kendini hükümdar gibi hissetmeğe başladığını açıklamaktadır. Aşık Paşa-zade ve İbn-i Kemal aynı kaynağı kullanarak, Osman Bey'in, tartışmaya gerek görmediğini, buraları gazileri ile birlikte ve kılıcı ile fethettiğini, kutsal Gö-

⁶¹ BOA, MMD. No 27, s. 14 : "*Karye-i İtburnu: Karye-i mezkürede Köpek-özi demekle maruf bir yerde Koca Şeyh oğlu Mehmed hükm-i cihan meta' ile mutasarrıf imiş, sonra menhus olup timara verilmiş. Yine vakfiyeti mukarrer dutulup karındaşı İlyas'a verilmiş deyu kayd olunmuş. Der Defter-i köhne. Haliya Musa şeyh nam kimesne padişahımız mukarrernamesi ile mutasarrıfdır deyu kayd olunmuş der defter-i köhne. Haliya padişahımız hazretleri nişan-ı hümayunu ile Musa Şeyh mutasarrıfdır. Hasıl 250 akçe.*" Şeyh Edebali'nin Mehmed Paşa adında bir oğlunun olduğunu kronikler de nakletmektedir. (Neşri (1987), s. 85

⁶² Eskişehir'de Ede Zaviyesine ait vakıflar: BOA. Maliyeden Müdevver, No 18333, s. 12. BOA, Kamil Kepeci No 3358, s. 13. Bilecik'teki vakıflar: BOA, MM. No 27, s. 110. Tapu kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud'ı Kadim arşivi, No 541, v. 54 A. Halime Doğru(1991), s. 81.

⁶³ Göç sırasında batıya gelen Türkmenler ve bunların batı Anadolunun sosyal yapısında meydana getirdiği değişiklik hakkında bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik; Kalenderiler, Ankara 1992, s. 75-82. Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, İstanbul 1998.

⁶⁴ İrene Melikoff (1999), s. 156. Ahmet Yaşar Ocak, Türk Sufiliğine Bakış, İstanbul, 1996, s. 61. Ahmet Yaşar Ocak (1999), s. 167.

⁶⁵ İbn-i Kemal (1970), s. 112 Osman Bey'in Karacahisar'lilerin hutbe okunması isteklerine şöyle cevap verdiğini belirtir : "Siz bilürsüz. Ol maslahat sizindir."

kalp soyuna mensup olduğunu, dolayısıyla hutbenin kendi adına okunabileceğini ifade ettiğini yazarlar. ⁶⁶ Neşri, bu davranışın bir başkaldırı olduğunu düşünmüş olsa gerek ki tabiyet ilişkisi geleneğine uygun olarak Osman Bey'in önceleri Sultan III. Alaeddin (1298 – 1302) adına hutbe okuttuğunu ve sikke kestirdiğini, Selçuklu sultanının öldüğünü duyduktan sonra "Hüküm yüce ve ulu tanrınıdır" deyip kendi adına hutbe okutmağa karar verdiğini yazar. ⁶⁷

Hutbe okunması konusunda yapılan görüşmelerin sonucuna göre Karacaşehir cemaatinin isteğine uygun olarak olumlu cevap verilmiş ve Dursun Fakih Karacaşehir'e hatip tayin edilmiştir. Böylece Osman Bey, "Şehirde cemaatle cuma kılınmağa icazet vermiştir". ⁶⁸

Karacaşehir'de Osman Bey adına okunan hutbenin okunduğu tarih ve yer halen netlik kazanmamıştır. Verilen tarihler incelendiği zaman çelişkilerin olduğu görülmektedir. Aşık Paşa-zade hutbenin H. 699 / 1299 tarihinde, İbn-i Kemal ise H. 688 / 1289 tarihinde okunduğunu yazmışlardır. Kronikler tarih konusunda birleşmemişlerdir.

Neşri hutbenin okunması konusunda iki rivayet vermiştir. Birinci rivayet Karacahisar kalesinin ve sur dışındaki şehrin iskanından sonra doğan gereksinimle ilgilidir. İkinci rivayet belirtildiği gibi III. Alaeddin'inin ölümünün duyulmasından sonraya aittir. Bunların hiç biri henüz belgelenememiştir. ⁶⁹ Yaygın olan; ilk cuma hutbesinin Karacahisar'da, bayram hutbesinin Eskişehir'de okunduğu şeklindedir. Başka bir rivayet de Anonim Tevarih-i Al-i Osman geleneğinde yer almıştır. ⁷⁰ Buna göre önce Cuma namazı, ve daha sonra Bayram namazı İnönü'de kılınmıştır. Anonimler ve Aşık Paşa-zade bu bilgiye açıklama getirmek gerektiğini düşünmüş olsa gerek, "*Karacahisar sancağı, kim ona İnönü dirler*" şeklinde bir bilgi ilave etmişlerdir.

Bayram hutbesinin Eskişehir'de okunması konusuna gelince, bunu doğal kabul etmek gerekmektedir. Daha önce belirtildiği gibi burası bir Türk kenti idi ve kentte 1261 tarihinden beri yörenin tek Cuma camisi bulunuyordu. Bir uç kenti olarak Osman Bey Eskişehir'e yerleşinceye kadar Selçuklu naibi de burada oturuyordu. Selçuklu hükümdarının hakimiyet alanı içinde olan Eskişehir'de hutbe uzun zamandan beri Selçuklu hükümdarları adına okunuyordu. Osman Bey belli bir program dahilinde hareket edip bağımsızlığını ilan etmek için adına hutbe okutmuş olsa idi kuşkusuz Eskişehir'deki camiye seçerdi. Eskişehir'de ve yakın çevresinde oturan Müslümanların önemli günlerde ve bayram namazlarında bu camiye seçmesi, burada buluşması dini törenden öte, toplumsal bir anlam da taşıyordu.

⁶⁶ Aşık Paşa-zade (1949), s. 103. İbn-i Kemal (1970), s.112.

⁶⁷ Burada bir çelişki bulunmaktadır. Neşri (1987), s. 109 Hutbenin okunduğu 1299 tarihinde Selçuklu sultanının öldüğünü belirtmekte, ancak III. Sultan Alaeddin (1298-1302) o tarihte henüz hayattadır. Osman Turan (1993)

⁶⁸ İbn-i Kemal (1970), s. 112. Zeki Velidi Togan, (1946), s. 321. Osman Bey'in kendi adına hutbe okutma yetkisini Süleymiş'ten almış olduğunu kabul etmektedir.

⁶⁹ Halil İnalçık (1999), s. 30, uçta Osman Bey'in bağımsız yaşama ancak 1299'da Süleymiş isyanından sonra ulaşmış olabileceği üzerinde durmaktadır.

⁷⁰ **Haza Tevarih-i İbtida-i Al-i Osman**, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kitapları, No 2705. Tevarih-i Al-i Osman, İstanbul Üniversitesi, Kütüphanesi, İbnülemin No:3202,

4. OSMANLI DÖNEMİNDE KARACAŞEHİR NAHİYASI

4. 1. Tapu Tahrir Defterlerine Göre Karacaşehir Nahiyesi

Daha önce belirtildiği gibi Osman Bey Karacahisar kalesini aldıktan sonra Eskişehir'e sahip oldu ve ilk defa devlet başkanı gibi davranarak atamalar yaptı. ⁷¹ Oğlu Orhan Beyi Karacahisar Sancakbeyliğine, kardeşi Gündüz Beyi de sancağın Subaşılığına getirdi. ⁷²

İlk Osmanlı sancağının adının Karacahisar Sancağı olması konusunun üzerinde durmak gerekmektedir. Kronikler Osman Bey tarafından oluşturulan bu sancağın adının Karacahisar olduğu konusunda fikir birliği içindedirler. Kalenin Selçuklu Devletinin Sultanönü ucunda bulunmasına ve daha sonra XV. Yüzyıldan itibaren yörenin tapu tahrir defterlerinde ⁷³ Sultanönü Sancağı olarak bilinmesine rağmen Osman Bey'in Karacahisar'ı tercih etmesi her halde hakimiyet alanının henüz Sultaönü'nün tamamını kapsamadığı için olsa gerektir. Genellikle XV. ve XVI. Yüzyıllara ait kayıtların yorumlanmasında da Eskişehir ve Karacaşehir'le ilgili bilgilerin karıştırıldığı gözlenmektedir.

Sultanönü Sancağı; XVI. Yüzyılda düzenlenen Tapu Tahrir Defterlerine göre dört kaza ve iki nahiyeden oluşuyordu. Kazalar: ⁷⁴ Bilecik, Eskişehir, İnönü ve Seyidgazi'dir. Nahiyelere ⁷⁵ gelince bunlar Karacaşehir ve Günyüzü nahiyeleridir. ⁷⁶ Katip Çelebi'ye (1609-1657) göre Sultanönü Livasının kazaları : Eskişehir, İnönü- nam-ı diğer Bozöyük, Bilecik, Seydi Gazi, Karacaşehir – Kalecik-i Sultanönü, Akbıyık'dır. ⁷⁷

XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağının, Eskişehir Kazasının ve Karacaşehir Nahiyesinin (nefs-i) merkezi olarak Eskişehir kayıtlara geçmiştir. ⁷⁸ XVI. Yüzyılın ilk yarısında Karacaşehir nahiyesinde 134 köy, 31 mezraa ve 1561 hane vardı. Eskişehir kazası ile birlikte değerlendirildiğinde toplam 1 kasaba (Eskişehir), 7 mahalle, 167 köy, 34 mezraa, 2165 hane, 58 imam ve hatip kayıtlı bulunuyordu. Kayıtlarda Karacahisar kalesinde kale dizdarı, kale eri ve diğer görevlilere ait her hangi bir kayıt bulunmamaktadır.

⁷¹ Aşık Paşa-zade (1949) s. 105, Neşri(1987) s. 113.

⁷² Aşık Paşa-zade (1949) s. 105, Karacahisar Sancağı kavramından endişe duymuş olsa gerek, "Karacahisar Sancağı, kim ona İnönü derler" şeklinde bir açıklama ilave etmiştir.

⁷³ **BOA, Tapu Tahrir Defteri, No 438. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadim, No 145.** Halime Doğru (1992).

⁷⁴ Kaza; bir kadının yetki alanı.

⁷⁵ Nahiyeye hakkında bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "Nahiye" mad. İA. Halil İnalçık, "Adaletname-ler", Belgeler, II, Ankara, 1965, s. 76-77.

⁷⁶ **BOA, TTD, No 438, 219-243. TKGM. No 145, Sultanönü sancağı mufassal defteri.**

⁷⁷ Katip Çelebi, **Cihannüma**, Dersaadet, I 144, s. 631.

⁷⁸ **BOA, TTD, No 438, s. 225. TKGM. No 145, v. 4B.**

XVI. Yüzyılın ilk yarısında Eskişehir kazası ve Karacaşehir nahiyesi Kasım Bey bin Şehsuvar Bey Dülkadiri'nin tasarrufunda idi. ⁷⁹ Eskişehir'de oturan 172 hane "külliye avarız-ı divaniyeden ve tekalif-i örfiyeden muaf ve müsellemler olup ellerinde hükm-ü şerifleri" bulunuyordu. Verilen bilgiye göre şehrin yakınında ılıcası vardı. Hafta pazarı kuruluyordu ve cuması kılınıyordu.

Kaza merkezi ve nahiyeye merkezi olarak Eskişehir hakkında verilen bilgiler zaman zaman Eskişehir ve Karacaşehir'in ayrı şehirler olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Eskişehir kazası ve Eskişehir kazasına bağlı olan Karacaşehir nahiyesi ile ilgili bilgiler dikkatlice incelendiğinde verilenlerin Karacaşehir köyü ile değil, doğrudan doğruya Eskişehir'le ilgili olduğu anlaşılacaktır.

Kanuni Sultan Süleyman başa geçtiği zaman düzenlenen tahrir defterinde; kaza merkezinde bir camiden ve Karacaşehir nahiyesinde başka bir camiden söz edilmiştir. Eskişehir'de bulunduğu belirtilen camii 1260'da Caca-oğlu Nureddin tarafından yaptırılmış olan Eskişehir Camisidir. Karacaşehir nahiyesinin merkezinde olduğu kaydedilen camiyeye gelince, bu cami hakkında: "*Şimdi fevt olan merhum Mustafa Paşanın imaret ve camii* ⁸⁰ *vardır*" ⁸¹ şeklinde açıklama yapılmakta ve Eskişehir'deki Çoban Mustafa Paşa tarafından yaptırılmış olan camii işaret edilmektedir. Dolayısıyla bu bilgidен hareket ederek Eskişehir'i ayrı Karacaşehir'i ayrı şehir kabul etme olanağı bulunmamaktadır.

Tahrir Defterlerinde Eskişehir'de gayri-müslim kaydına tesadüf edilmemektedir. Dolayısıyla kayıtlar kentin XII. Yüzyılın ikinci yarısından beri bir Türk şehri olarak gelişmiş olduğunu açıkça göstermektedir. Buna rağmen XVI. Yüzyılda ve daha sonra Karacaşehir'de 30 hanelik bir Ermeni cemaati kayıtlı bulunuyordu. Karacaşehir'deki bu gayri-müslimler Osman Bey zamanından beri köyde oturan yerli ahalinin devamı olmalıdır. XV. Yüzyılın ikinci yarısında Karacaşehir halkı aşağıdaki yeni yerlerine taşınırken onlar da Türklerle birlikte taşınmışlardır. Hans Dernschwam (1553-1555)'in Eskişehir'i ziyaret ettiğinde Karacaşehir'de Türklerle azınlıkların bir arada yaşadığına değinmiş olması da gayri-müslimlerin Eskişehir'de değil Karacaşehir'de oturduğuna işaret etmektedir.

Karacaşehir XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren tekrar ilgi çekmeğe başladı. Bu ilgi 1259 / 1843 tarihinde çıkarılan bir irade ile Anadolu Eyaletinde bulunan göçebe vergi hanelerine toprak verilerek iskan edilmesine dayanıyordu. Bu uygulama sırasında Osmanlı Devletinin kuruluşunda önemli rol oynayan Kayı Boyunun Karakeçili aşireti de

⁷⁹ BOA, TTD, No 438, s.223, s. 226. Halime Doğru (1992). s. 181, s. 184. II. Bayezid zamanına ait olan MMD. No 152'de (v.166B – 169A) Sultanönü Sancakbeyinin zeamet tasarruf ettiği açıklanmış ve kaza adı belirtilmemiştir.

⁸⁰ Mustafa Paşa (Çoban) Yavuz Sultan Selim'in kızı Sultan Hanım Hatun'la evli idi. Yavuz'un Mısır seferi sırasında (1517) Anadolu Beylerbeyi olarak sağ kolda bulunuyordu. Anadolu Beylerbeyi bulunduğu yıllarda (1514-1517) yıllarında bu gün Kurşunlu Camii olarak tanınan camiyi yaptırmıştır. Cami ile ilgili vakıf Evail-i Şehr-i Recep 923 / 1517 yılında kurulmuştur. Çoban Mustafa Paşa Gebzede kendi adını taşıyan camiyi yaptırdıktan sonra her iki caminin vakıflarını birleştirmiştir. (Tayyib Gökbilgin, **XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar, Mülkler, Mukataalar**, İstanbul 1952, s. 525.9)

⁸¹ BOA, TTD, No 438, s. 226.

Hüdavendiğar vilayetinde bulunan has topraklara iskan edildi ve Eskişehir kazasında bulunan 15 köye 409 hane yerleştirildi.⁸² Bu köyler arasında Karacaşehir köyü de bulunuyordu. Daha sonraki tarihlerde, özellikle II. Abdülhamid'in önerileri ile yapılan çoşukulu kutlamalarda Karacaşehir köyü Osmanlı Devletinin kurulduğu ve Osman Bey adına ilk hutbenin okunduğu yer olarak ön plana çıkarıldı ve bu durum romantik yaklaşımların artmasında belli başlı neden oldu.

4. 2. Karacaşehir Köyü Yeni Yerinde

Kanuni döneminde hazırlanmış olan bir vakıf defterinde verilen bilgiye dayanarak Karacaşehir köyünün günümüzde bulunduğu mevkiye hangi tarihte taşındığını yaklaşık olarak tespit etmek mümkün olmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan bir vakıf kaydında:⁸³

"Evkaf-ı cami-i Karacaşehir: kadimden merhum Sultan Mehmed Han Beratıyla mezkür camiye hatib olanlar, aşağıda mezkür berata mutasarrıflarmış. Karacaşehir asul yerinden intikal edüp emr-i padişahiyle Karacaşehir altında bir yerde müctemi olup şehir olmuşdur. Cami-i mezbur kalede harab kalmışdır. Ba'dehu Karacaşehir emr-i padişahi ve ferman-ı sultan gelüp şehir olduktan sonra defterdar Hüssam Bey mezkür şehir içinde bir camii ve bir muallimhane ihdas edüp vakf edüp emr-i padişahi ile cuma kılınıp talim-i Kur'an okunur ve mezkür camide yevmi Hazreti Resulullah Sallallahü ve sellem ruhuyçün bir hatme okunmuş. Mezküran camiye ve muallimhaneye bir hamam vakf eylemiştir" şeklinde bir bilgi yer almaktadır.

Burada açıkça anlatıldığına göre kale ve yukarı şehir Fatih zamanında terk edilmiş, aşağıya taşınmış ve yeniden yapılanmıştır. Taşınmada iki faktör rol oynamıştır. Birincisi, II. Murad zamanında Germiyan ülkesinin Osmanlı sınırlarına dahil edilerek bir sancak haline getirilmiş olması ve Porsuk vadisi boyunca gelecek tehlikenin ortadan kalkması, ikincisi ise gerek kalede gerek sur dışındaki Karacaşehir'de su kaynağı bulunmaması nedeniyle su sıkıntısına son vermektir. Yukarıda su kaynağı bulunmazken biraz aşağıda bol miktarda akan sular ve içimi güzel kaynakları bulunuyordu. Oluşan güvenli ortamda daha fazla yukarıdaki zor koşullarda yaşamının anlamı kalmamıştı. II. Mehmed'in fermanı ile Karacaşehir aşağı taşınmış, daha sonra Defterdar Hüssam Bey tarafından yaptırılan camide padişahın emri ile cuma kılınıp hutbe okunmuştur.⁸⁴ Hüssam Bey Camisi; Eskişehir Camisi ve 1515 yılında Çoban Mustafa Paşa tarafından yaptırılmış olan camiden sonra Sultanönü sancağının üçüncü cuma camisidir. Prof. Dr. Halil İnalçık, Hüssam

⁸² Muhiddin Aslanbay, *Eskişehir'deki Alaeddin Camisi ve Eskişehir Tarihi ile İlgili Araştırmalar*, Eskişehir, 1955, s. 35.

⁸³ BOA, *Maliyeden Müdevver*, No 18333, s. Karacaşehir caminin vakıflarından Büyük Ilıca köyündeki değirmenle ilgili kayıt için bkz. BOA, MMD No 27, s. 39. TKGM No 541, v. 23 B. Halil İnalçık, "Osman Bey'in İlk Fethi: Karacahisar Kalesi" Projesi Danışman Raporu, Ankara, 1999.

⁸⁴ Karacaşehir'de bulunan Hüssam Bey camiinde cuma kılınıp hutbe okunması konusu XV. Yüzyılın sonunda kaleme alınmış olan kroniklerde bir zamanlama hatası olduğunu düşündüremiz mi? Bu da henüz çözümlenmemiş olan sorunlardan biri olsa gerektir.

Bey'in Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında yaşamış olduğunu ve Rumeli Defterdarlığına kadar yükselmiş önemli bir bürokrat olduğunu ileri sürmektedir.⁸⁵

Vakıf kaydından anlaşıldığına göre XV. Yüzyılın ikinci yarısında kalede cami olarak kullanılan bir yapıya ihtiyaç kalmamıştır. Burası daha Fatih zamanında terk edilmiş, Kanuni zamanında yapılan tahrirde harap durumda olduğu belirtilmiştir. Caminin vakıf gelirleri Büyük İlica köyündeki hamamın ve bir bahçe gelirinden ibaret olduğu için Fatih döneminde, diğer kırsal kesimdeki vakıflar gibi devletleştirilmemiştir. Bunlar daha sonra Hüssam Bey camiinin vakıflarına ilave edilmiştir. Vakıf yönetimi Karacaşehir camisinin hatibine bırakılmıştır.⁸⁶

4. 3. Karacahisar Kalesi'nin Günümüzdeki Görüntüsü

Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş yıldönümünün kutlandığı 1999 yılında sayın Prof. Dr. Halil İnalçık'ın önerisi ve danışmanlığında Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri⁸⁷ tarafından Karacahisar kalesinde yüzey araştırması yapılmıştır. Araştırma halen devam etmektedir, yakın bir gelecekte kazı çalışmaları da başlatılacaktır.

Kalıntulardan tespit edildiğine göre kale, 200 x 300 metre genişliğinde bir alanı kaplamakta ve korunmuş olan kısımlarda 2 ila 4 m. arasında değişen bir sur ile tahkim edilmiş bulunmaktadır. Sur bedeni belli aralıklarla yerleştirilmiş yarım daire şeklinde kulelerle desteklenmiştir. Kalenin kuzey, batı ve güneyinde bulunan surlar, tırmanılması güç yamaçların bittiği hat üzerinde inşa edilmiştir.

Kaleyi kuşatan sur duvarı ve kuleler yüzeyden kesintisiz olarak izlenebilmektedir. Platonun kenarındaki sur bedenlerinden dışa taşan üç kule bulunmaktadır. Kulelerden bir tanesi ayakta olup diğerleri yıkılmıştır. Sur bedeni otlardan temizlendikten sonra kalenin duvar tekniğinin Orta Bizans döneminde yaygın olarak kullanılan almaşık teknik olduğu açıkça görülmektedir. Batı yönünde büyük bir bölümü ayakta kalmış olan yarım daire şeklinde bir kule bulunmaktadır.

Kalenin doğu yönü diğer yönlerinden farklı olarak platoya açılmaktadır. Kalenin girişi, aynı zamanda kuşatmalar sırasında en zayıf olan yeri durumundadır Burada 43.30 m. x 8 m. x 7.50 m. boyutları ile Karacahisar kalesinin ayakta kalan en yüksek ve geniş bölüme

⁸⁵ Prof. Dr. Halil İnalçık, Tayyip Gökbilgin'in verdiği bilgiye dayanarak (**XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası**, s. 235.) Hüssam Beyin kimliği ve vakıflarından söz etmiş, vakıfların Karacaşehir'deki camiye adını veren Hüssam Beye ait olduğunu belirtmiştir.(Halil İnalçık, Karacahisar yüzey araştırması, danışman raporu)

⁸⁶ 1206 tarihli bir hükme göre (**Cevdet Evkaf**, 11 / 7 B, No 12526), 14. N. 1206, Hüküm) Hüssam Bey camiinin vakıf tevliyeti Eskişehir naibi reisü'l küttap Abdullah Berri Efendi tarafından ilam mucibince tevcih edilmiştir.

⁸⁷ Daha önce belirtildiği gibi proje ekibi: başkan: Doç. Dr. Halime DOĞRU (Tarih), üyeler: Prof. Dr. Ebru PARMAN (Bizans Sanatı), Yrd. Doç. Dr. Taciser SIVAS (Arkeolog), Uzman Nurullah AYDIN (Arkeolog), Yrd. Doç. Dr. Sema ALTUNAN (Tarih). Karacahisar kalesinde 26 Temmuz - 15 Ağustos 2000 tarihleri arasında birinci yüzey araştırması programı uygulanmıştır. Temmuz 2001'de araştırma devam etmiştir.

lümü bulunmaktadır. Kaleyi ziyaret eden araştırmacılar da burasını kalenin girişi olarak yorumlamışlardır.

Kalenin zayıf olan girişi güçlendirmek için yapıldığı tahmin edilen ve kale alanını kuzey güney yönünde kat eden 95 m. boyunda, 1.5 m. genişliğinde ve yüksekliği yer yer 2. m. yi aşan bir duvar dikkat çekmektedir. Duvar kale girişi ile aynı eksen üzerinde yaklaşık olarak 5.50 m. genişliğinde bir kapı ile ikiye bölünmüştür. Girişten itibaren kale alanında sur duvarına paralel olarak yapılmış iki odalı ve dikdörtgen planlı mekanlar mevcuttur. Mekanların duvarları halen 50 ila 75 cm. olup yıkılan duvarlara ait taşlar duvarların hemen yakınında bulunmaktadır. Mekanlar bütün kale alanına yayılmıştır.

Karacahisar kalesinde yapılan yüzey araştırması sırasında, kroniklerde Karacaşehir halkının başvurusu üzerine hutbenin okunduğu bildirilen kaledeki yer henüz tespit edilememiştir. Bu durumda kalede ve sur dışındaki yerleşim yerinde kazı ve inceleme yapılmadan, caminin yeri, hatta Osman Bey'in Karacaşehir'i başkent edinmiş olması gibi bir yaklaşımı ihtiyatla karşılamak gerektiği açıkça ortadadır.

Kale alanı içinde 45 m. x 14 m. boyutunda ve 4 m. derinliğindeki oval yapı dikkat çekmektedir. Kalede ve kale dışında herhangi bir su kaynağı bulunmadığı için burasının açık bir sarnıç olabileceği var sayılmaktadır. C. Foss Ortaçağ Anadolu Kaleleri ile ilgili Altıntaş'ta (Kütahya) yapmış olduğu araştırmada Karacahisar kalesine benzer bir mekan tespit etmiş ve bunu sarnıç olarak tanımlamıştır. Burasının da hangi amaca hizmet ettiği henüz tespit edilememiştir.

Yüzeyden toplanan çok sayıdaki keramik parçaları XIV. Yüzyıl Bizans dönemi sgraffito keramiğinden ve XV. Yüzyıl erken Osmanlı "Milet işi" denilen, ancak İznik'te yapıldığı İznik kazıları sonucunda kesinleşen kırmızı hamurlu keramiklerden oluşmaktadır. Yüzey buluntuları çoğunlukla biçimleri hakkında çok fazla bilgi veremeyecek durumdadır. Parçalar kırık ve küçük olduğu için tümlenebilecek durumda değildir. Sırları çok fazla tahrip olmuştur. Desenleri de bir kompozisyon oluşturacak durumda değildir. Kale alanı, savaş veya doğal afet nedeni ile kısa sürede boşaltılmadığı, bir süreç içinde terk edildiği için yüzey araştırması sırasında fazla buluntu vermemiştir. Ancak buluntuların XV. Yüzyılın ikinci yarısını geçememiş olması kalenin bu tarihe kadar kullanılmış olduğu hakkında ip ucu verebilecek niteliktedir.

Sultanönu Sancağına ait tapu tahrir defterleri incelendiğinde adı Osmanlı Devletinin kuruluşu ile özdeşleşmiş olan Karacahisar kalesinin daha sonra fonksiyonunu yitirmiş olduğu görülmektedir. Kayıtlarda kale dizdarı, kale erleri gibi görevlilerin de adı geçmektedir. Osmanlı ülkesinde sınırlardan uzakta kalan bazı kaleler hapisane olarak kullanıldığı halde çok geniş bir alana sahip olan Karacahisar kalesi hapisane olarak dahi kullanılamamıştır.

5. SONUÇ

Karacahisar kalesi, Eskişehir'in 7 km. güneybatısında, Porsuk Çayının kenarında yükselen ve 1010 m.ye ulaşan bir platonun üzerinde kurulmuştur. Yaklaşık olarak 200 x 300 metre (yaklaşık 60 dönüm) alan kaplamaktadır. Türkler platonun tamamını kaplamış

olan siyah taşın kale ve kalenin dışındaki yerleşim yerinin inşaatında yaygın olarak kullanılmış olmasına bakarak burayı isimlendirmişlerdir.

Bir Bizans kalesi olan Karacahisar kalesi Anadolu Selçuklu Devletinin kuzeybatı ucunda bulunuyordu. Stratejik konumu ve ulaşılması zor coğrafi koşulları fethedilmesini güçleştiriyordu. Bu da tekfurunun diğer Bizans tekfurları arasında önemini ve gücünü arttırıyordu. Burası Anadolu Selçuklu sultanlarının Sultanönü ucuna gönderilmiş olduğu Ertuğrul Bey ve oğlu Osman Bey için de önem taşıyordu.

Ertuğrul Gazinin ölümünden sonra başa geçen Osman Bey'in uçta iktidarını güçlendirebilmek için Karacahisar tekfuruna karşı galip gelmesi gerekiyordu. Ancak bu başarı Osman Beyi güçlendirecek, siyasi iktidar sahibi yapabilecekti.

Osman Bey Karacahisar Kalesini zorlu bir kuşatma ve hücumdan sonra alabildi. Karacahisar kalesinin alınması Bizans tekfurunu yenmekten öte bir anlam taşıyordu. Osman Bey kaleyi alarak uçta Bizans'a karşı gücünü kanıtlamış oluyordu. Karacahisar tekfurunun yenilmesi ve hayatını kaybetmesi onun etrafında toplanmış olan tekfurların da kaybetmesi anlamına geliyordu. Osman Bey'in bundan sonraki hedefi Bitinya'nın önemli şehirleri olan İznik ve Bursa idi. Bu da Osman-oğullarının gelecekteki hedefini işaret ediyordu. Olay Anadolu Selçuklu Devleti yönünden de çok önemli idi. Devletin kuzey doğusu güvenceye alınmış oluyordu. Ancak bu güvence kısa bir zaman zarfında Osmanlı Beyliğinin bağımsızlığı ile noktalanacaktır.

Kronikler kalenin dışında bulunan Karacaşehir halkının Eskişehir'e gelmek yerine buldukları yerde Cuma namazı kılmak isteklerini ve bunu gerçekleştirmelerini Osman Bey'in bağımsızlık ilan etmesinin kanıtı saymışlardır. Bu hareket gerçekten bilinçli bir hareket olmuş olsa idi kuşkusuz uzun yıllardan beri varlığı bilinen Eskişehir cuma camisini tercih ederdi.

Kalede varlığından söz edilen cami; arşiv kayıtlarına göre daha Fatih Sultan Mehmed zamanında terk edilmiş, kullanılmaz hale gelmiştir. Halk su sorunu olan tepeyi terk ederek bol suların aktığı yamacın eteğine inmiş, burada Karacaşehir yeniden yapılanmıştır.

Sultanönü Sancağı idari teşkilat içinde yer aldıktan sonra sancağın en fazla köye sahip olan nahiyesinin adı Karacaşehir nahiyesi olmuştur. Karacaşehir nahiyesi Eskişehir kazasına bağlanmıştır. Kazanın ve nahiyenin merkezinin Eskişehir olması genellikle yanlış yorumların yapılmasına neden olmuştur. Eskişehir ile Karacaşehir köyü iki ayrı şehir kabul edilmiştir. Bu nedenle kroniklerin Osman Bey'in Karacaşehir'i başkent kabul ettiğini işaret etmesi de kanıtlanması hemen hemen olanaksız bir olaydır.

Osman Bey'in ilk fethettiği kale olan Karacahisar Kalesi, beylik sınırları genişleyip Osmanlı Devleti Balkanlara yayılmağa başladıktan sonra savunma fonksiyonunu yitirdi. Kale alanı çok geniş olduğu için hapisane olarak da kullanılmadı ve terk edildi.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kamil Kepeci** No 3358,
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Evkaf**, 11 / 7 B, No 12526 ,14. N. 1206, Hü-
küm
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliyeden Müdevver Defter**, No 27,
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliyeden Müdevver Defter**, No 152
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir Defteri**, No 438.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Maliyeden Müdevver Defter**, No 18 333 ve
Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadim Arşivi, No 541
- Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadim Arşivi**, No 145.
- Ahmedi, (1949), Dastan ve Tevarih-i Müluk-i Al-i Osman**, yay. N. Atsız, Osmanlı Tarih-
leri, İstanbul.
- Akdağ, Mustafa , (1979), Türkiyenin İktisadi ve Mali Tarihi**, C. 1, İstanbul.
- Aksarayı, (1944) Mahmud, Müsameretü'l Ahbar**, yay. Osman Turan, Ankara.
- Aslanbay, (1955), Muhiddin, Eskişehir'deki Alaeddin Camisi ve Eskişehir Tarihi ile İlgili Araştırmalar**, Eskişehir.
- Aşık Paşa-Zade,(1949), Tevarih-i Al-i Osman**, yay. N. Atsız, Osmanlı Tarihleri, İstan-
bul.
- Cahen, Claude,(1984), Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, çev. Yıldız Moran, İst-
anbul.
- Darga, A.(1993) Mühibbe; "Şarhöyük – Dorylaon Kazıları (1989-1992)" , XV.Kazı So-
nuçları Toplantısı**, Ankara 24-28 Mayıs.
- Darkot, Besim , "Eskişehir" mad. İA.**
- Dernschwam,Hans, (1992), İstanbul ve Anadolu Günlüğü ,Çev. Yaşar Önen**, Ankara.
- Doğru, Halime,(1990) Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı**, XV.
ve XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı, İstanbul.
- Doğru, Halime,(1991) XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri**,
Ankara.
- Doğru, Halime,(1992), XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı**, İstanbul.
- Doğru, Halime,(1995), XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik
Görüntüsü**, Eskişehir.
- Emecen, Feridun,(1999), "Osmanlı'nın Batı Anadolu Türkmen Beylikleri Fetih Siyase-
ti: Saruhan Beyliği Örneği Osmanlı Beyliği**, (1300-1389), İstanbul.

- Evlia Çelebi**, *Seyahatname* , İkdam Matbaası, Der Saadet 1314, C.III.
- Gallatto (1997)**, Aldo, "Oğuz Efsanesi" ve Osmanlı Devleti'nin Kökenleri: Bir İnceleme", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, Editör: Elizabeth A. Zachariadu, İstanbul.
- Gökbilgin, M. Tayyib,(1952)**, XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası , *Vakıflar, Mülkler, Mukataalar*, İstanbul.
- Gökbilgin, M. Tayyib** , "Nahiye" mad. İA.
- İbn-i Batuta**, (1983),*Tuhfetü'n Nüzzar fî Garabi'l Emsar, Seyahatname*, C.1 İstanbul.
- İbn-i Kemal**, (1970) *Tevarih-i Al-i Osman*, I. Defter,Yay. Şerafettin Turan, Ankara.
- İmber, Colin,(1999)** *Osmanlı Beyliği, (1300-1389)*, İstanbul.
- İnalçık**, (1965), Halil, "Adaletnameler", *Belgeler*, II, Ankara.
- İnalçık, Halil**, (1999) *Karacahisar Yüzey Araştırması Danışman Raporu*, Ankara.
- İnalçık, Halil,(1999)**, "Osmanlı Tarihi En Çok Saptırılmış, Tek Yanlı Yorumlanmış Tarihtir" *Cogito, Osmanlılar Özel Sayısı*, S. 19.
- Kafadar, Cemal,(1995)**, *Between Two Worlds – The Construction of Ottoman State*, University of California Press, Berkeley –Los Angeles.
- Katip Çelebi**, *Cihannüma*, İbrahim Müteferrika Matbaası, Dersaadet 1144,
- Lewis, Bernard,(1956)** "1641-1642 de Bir Karayit'in Türkiye Seyahatnamesi" , Çev. F. Selçuk, *Vakıflar Dergisi*, C.III, İstanbul.
- Komnena,Anna,(1996)**, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İstanbul.
- Leake, William Martin**, (1824), *A Tour in Asia Minor*, London.
- Mehmed Ziya**, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, İstanbul 1328 / 1912.
- Melikoff, İrene,(1999)**, "İlk Osmanlıların Toplumsal Kökeni", *Osmanlı Beyliği, (1300-1389)*, İstanbul.
- Nauhü's Silahi,(1976)**, *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han*, Yay. Hüseyin G. Yurdaydın, Ankara.
- Neşri, Mehmed,(1987)**, *Kitab-ı Cihannüma*, Yay. Faik Reşit Unat, Mehmed A.Köymen, 2.baskı,Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar,(1992)**, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik; Kalenderiler*, Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar,(1998)**, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, İstanbul.
- Ocak, Ahmet Yaşar,(1996)**, *Türk Sufiliğine Bakış*, İstanbul.
- Ocak Ahmet Yaşar**, (1999), "Osmanlı Beyliği Topraklarındaki Sufi Çevreler ve Abdalan-Rum Sorunu (1300-1389) " *Osmanlı Beyliği, (1300-1389)*, İstanbul.
- Orhonlu,Cengiz**, "Karacahisar" mad. El 2.

- Ostrogorsy, Georg, (1981),** *Bizans Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Ankara.
- Özergin, M.Kemal Özergin,** *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları* İstanbul, 1959, basılmamış doktora tezi.
- Pınar, İlhan, (1997),** "Otto Schönewolf'un Türkiye Günleri, (1908)", *Tarih ve Toplum İstanbul*, S. 167, Kasım.
- Ramsay, W.M. (1961),** *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul.
- Ruhi Tarihi, (1992),** Yay. Yaşar Yücel, Halil Erdoğan, *Belgeler*, Ankara.
- Runciman, (1989), Steven,** *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, çev. Fikret İşıltan, Ankara.
- Tanyeli, Uğur, (1978),** *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15. Yy)* İstanbul.
- Temir, Ahmet, (1989)** *Kırşehir Emir Caca Oğlu Nur El-din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Ankara.
- Togan, Zeki Velidi, (1946),** *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul.
- Turan, Osman, "II. Kılıç Arslan" mad. İ. A.**
- Turan, Osman, (1993)** Selçuklular zamanında Türkiye, 3. Baskı, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1995);** *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara.
- Yerasimos, Stephane, (1991),** *Les Voyageurs Dans L'Empire Ottoman, (XIV XVI siècles)* Ankara.
- Yınanç, Mükrimin Halil, "Ertuğrul Gazi", İA.**
- Yınanç, Mükrimin Halil, (1944),** *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri*, İstanbul.
- Kuban, Doğan, (1986),** "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal, Fizik, Özellikleri Üzerine Gözlemler", *Vakıflar Dergisi*, C. VIII, Ankara, 1986.